

Alternativne pedagogije u predškolskim ustanovama

Bertović, Nika

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:508213>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

NIKA BERTOVIĆ

ZAVRŠNI RAD

**ALTERNATIVNE PEDAGOGIJE U
PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA**

Petrinja, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Petrinja)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: **Nika Bertović**
TEMA ZAVRŠNOG RADA: **Alternativne pedagogije u predškolskim ustanovama**

MENTOR: **prof.dr.sc. Siniša Opić**
SUMENTOR: **Tihana Kokanović, mag.praesc.educ.**

Petrinja, 2019.

Sadržaj	
Sažetak	1
Summary	2
1. UVOD	3
2. VRSTE ALTERNATIVNIH PROGRAMA	5
2.1. Montessori pedagogija	7
2.2. Waldorf pedagogija	9
2.3. Reggio pedagogija	11
2.4. Agazzi pedagogija	14
3. KOMPARATIVNA ANALIZA MONTESSORI I WALDORF PEDAGOGIJE	17
3.1. Temeljna pedagoška načela	17
3.1.1. Temeljna pedagoška načela Marie Montessori	18
3.1.2. Temeljna pedagoška načela Rudolfa Steinera	22
3.2. Pogled na dijete	25
3.3. Uloga odgojitelja	26
3.4. Prostor i materijali	27
4. ALTERNATIVNE PEADAGOGIJE U HRVATSKOJ	30
5. ZAKLJUČAK	31
LITERATURA	32

Sažetak

Početak dvadesetog stoljeća obilježen je pokretom reforme pedagogije iz kojeg su proizašli brojni pedagoški koncepti. Najznačajniji među njima su Waldorf, Montessori, Reggio i Agazzi. Pristupi ovih pedagogija se pomalo razlikuju, ali svi imaju isti cilj, a to je dobrobit djeteta i njegov cjeloviti razvoj. Sve alternativne pedagogije su usmjerene na dijete, pružaju mu slobodu, samostalnost u radu, potiču ga na učenje istraživanjem i učenje putem vlastitog iskustva kojeg stječe u interakciji s okolinom. Kod djece je vrlo važno razvijati stvaralaštvo kako bi se u budućnosti mogli odgovorno odnositi prema svijetu i aktivno sudjelovati u njegovu stvaranju.

Cilj ovog rada je analizirati temeljne karakteristike alternativnih pedagogija. Naglasak se stavlja na usporedbu Montessori i Waldorf pedagogije kao dvije najraširenije pedagogije, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Najznačajnija dodirna točka im je središnja pozicija djeteta kojem se pruža sloboda. Maria Montessori slobodu je djetetu pružala od najranije dobi, pri čemu mu odrasli pružaju indirektnu pomoć, dok Steiner smatra kako dijete tek nakon puberteta može samostalno odlučivati. Oboje svoj odgoj i obrazovanje temelje na potrebama djeteta i smatraju da se njihovim zadovoljenjem mogu zadovoljiti i potrebe cijelog društva. Zajedničko im je i to što odrasle smatraju uzorom djeci, oni se ugledaju na njihovo ponašanje, izgled, mimiku i odabir riječi. Montessori smatra da odrasli trebaju djetetu pružiti pomoć za samopomoć, a za Steinera su odrasli model koje dijete treba oponašati. Obje pedagogije naglasak stavljaju na upotrebu prirodnih materijala i povezivanje djece s prirodom.

Ključne riječi: alternativne pedagoške koncepcije, programi usmjereni na dijete, Montessori pedagogija, Waldorf pedagogija

Alternative pedagogies in preschools

Summary

The beginning of the twentieth century was marked by a pedagogical reform which has resulted with numerous pedagogical conceptions. The most significant of them are Waldorf, Montessori, Reggio and Agazzi. These pedagogies have slightly different approaches, but they all have the same goal which is the well-being of the child and child's overall development. All alternative pedagogies are focused on child, giving him freedom, autonomy in work, encouraging him to learn by his own experience in interaction with the environment. It is very important for children to develop creativity, on that way they will be able to treat the world with responsibility and actively participate in its creation.

The aim of this paper is to analyze the fundamental characteristics of alternative pedagogies. The emphasis is on comparison of Montessori and Waldorf pedagogy, as the two most widely used pedagogies in the world and in Croatia as well. In both pedagogies the child is in the central position. Maria Montessori gave a child freedom from a young age, with adults giving him indirect help. On the other hand Steiner believes that child can make his own decisions only after puberty. Both base their education on the needs of the child, believing that this will lead to meeting the needs of society as a whole. What they have in common is that they consider adults to be role models for children, they imitate their behavior, appearance, mimicry and word choice. Montessori believes that adults need to offer a child a help for self-help, and for Steiner adults are the role model that children should emulate. Both pedagogies stress the importance of the natural materials and keeping in touch with nature.

Key words: alternative pedagogical conceptions, child-focused programs, Montessori pedagogy, Waldorf pedagogy

1. UVOD

Predškolski odgoj odraz je postojeće civilizacije, kulture i društvenih odnosa koji su rezultat razvitka znanosti, tehnike i tehnologije. U suvremenom svijetu on zauzima veliku ulogu i mjesto. Može se reći da je čovjek bez odgoja i obrazovanja kao stablo bez korijena. Ideja o predškolskom odgoju svoju povijest ima još kod starih Grka i Rimljana te u srednjovjekovnoj filozofiji, humanizmu i renesansi. Pedagozi i filozofi kao što su Komensky, Pestalozzi, Owen, Frobel i Montessori postupno su doveli razvoj pedagogije do suvremenih koncepcija i praktičnih rješenja (Stevanović, 2000). Odgoj treba biti takav da zadovolji osnovne dječje potrebe za ljubavlju, slobodom, moći, zabavom i stvaralaštvom.

Važnost odgoja vidljiva je u tome što su sva teorijska i praktična iskustva objedinjena u posebnoj znanosti, pedagogiji. Njezin cilj je oblikovanje čovjeka u ljudsko biće sa svim stvaralačkim, moralnim, intelektualnim, komunikološkim, radnim, ekološkim i mnogim drugim vrijednostima. Predškolski odgoj je kamen temeljac cijelog odgojno-obrazovnog sustava i ima nezamjenjivu ulogu u odgoju djece. Zato je vrlo važno kod djece već od najranije dobi poticati stjecanje potrebnih životnih navika, razvijati stvaralaštvo, osigurati uvjete za intelektualni, tjelesni, moralni, estetski i radni odgoj. Sve to ima odlučujuću ulogu u razvoju zdrave, kulturne i društveno korisne osobe (Stevanović, 2000).

U predškolskim ustanovama u Hrvatskoj postoje brojni pristupi, metodologije i znanstvena područja. Međutim, ono što je svima zajedničko jest stavljanje djeteta u središte zbivanja isto kao i njegove interese, stvaralaštvo, doživljaje i način razumijevanja svijeta koji ga okružuje. Općeprihvaćen stav u svijetu, pa tako i kod nas, je da dijete ima pravo na razvoj koji je u skladu s njegovim individualnim sposobnostima i mogućnostima. Zadaća predškolskog odgoja je pružanje primjerenih uvjeta za cjelokupan djetetov razvoj, za njegovu sigurnost i kvalitetno djetinjstvo te podučiti dijete kako se nositi s mnogobrojnim negativnim čimbenicima iz okoline (Miljak, 2007).

Osim temeljnog, primarnog predškolskog programa u Republici Hrvatskoj u odgoju i obrazovanju djece primjenjuju se i alternativni programi. U ovom radu daje se pregled njihovih teorija i temeljnih karakteristika. Naglasak je stavljen na Montessori i Waldorf pedagogiju kao dvije najzastupljenije alternativne pedagogije u Hrvatskoj.

Završni rad je podijeljen na pet poglavlja i više podnaslova. Prvo poglavlje odnosi se na uvod, odnosno na upoznavanje s tematikom i strukturom rada. Drugo poglavlje, Vrste alternativnih programa, dijeli se na četiri podnaslova. Na početku se nalazi kratki povijesni pregled nastanka alternativnih pedagogija, a četiri podnaslova govore o vrstama alternativnih pedagogija u Republici Hrvatskoj. To su Montessori, Waldorf, Reggio i Agazzi pedagogija. Nadalje, u trećem poglavlju prikazana je komparativna analiza dvaju najprisutnijih alternativnih pedagogija u Hrvatskoj i svijetu, Montessori i Waldorf pedagogije. Uspoređene su prema temeljnim pedagoškim načelima, ulozi odgojitelja, pogledu na dijete, uređenju prostora i prema materijalu koji se upotrebljava. Četvrto poglavlje daje prikaz alternativnih pedagogija u Hrvatskoj i rasprostranjenost alternativnih vrtića po hrvatskim gradovima. Na temelju prethodnih poglavlja napisan je i zaključak, koji čini peto poglavlje, a u njemu su sadržane sve ključne misli i daje se osvrt na cjelokupan rad.

2. VRSTE ALTERNATIVNIH PROGRAMA

Početak dvadesetog stoljeća dolazi do reforme u odgoju i obrazovanju, odnosno dolazi do pokreta alternativnih pedagogija. Zajedničko obilježje svih alternativnih pedagogija je kritički odnos prema tradicionalnom odgojno-obrazovnom procesu. Uz demokratski politički pluralizam treba ustanoviti i pluralizam u školstvu (Matijević, 2001). Pod pojmom društveno-socijalnog pluralizma podrazumijeva se svako društvo ili zajednica u kojoj postoji različitost mišljenja pojedinaca ili skupina, a vezano uz etiku, religiju i jezik (Katić, 2009).

U prvih trideset godina 20. stoljeća javlja se nekoliko pokušaja promjena školstva na području Europe i Amerike. Većina je utemeljena kao cjelovit pedagoški projekt iz kojih su proizašli različiti alternativni pedagoški koncepti. Neki od najzapaženijih pokušaja radikalnih reformi bili su:

- Projekt metoda (Amerika, kraj 19. i početak 20. stoljeća)
- Mannheimski sustav (Njemačka, 1900).
- Montessori sustav (Italija, 1912).
- Freinetova škola (Francuska, 1919).
- Waldorfska škola (Njemačka, 1924).
- Dalton-plan (Amerika, 1920).
- Slobodni rad po grupama R. Cousineta (Francuska, 1920 – 1940).
- Individualizirana nastava uz pomoć nastavnih listića (Švicarska, 1928). (Matijević, 2001).

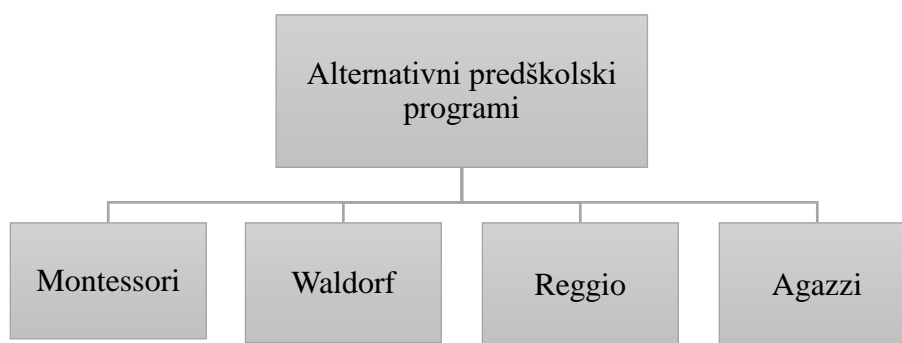
Mnoge ideje pedagoškog pluralizma zadržane su više desetljeća nakon njihova utemeljenja, a njihov cilj je da se odgojno-obrazovna organizacija približi potrebama i očekivanjima djece i njihovih roditelja. Upravo alternativni programi doprinose oživotvorenju pluralizma u predškolskom odgoju jer pružaju mogućnost izbora. Sve alternativne koncepcije se temelje na istraživanju stvarnih zanimanja i postignuća djece. One su strukturirane po mjeri djeteta, njihovim mogućnostima, doživljajima te ono što je najvažnije, od djeteta zahtijevaju učenje kroz različite aktivnosti, a ne

pasivno učenje. Istaknuto mjesto u alternativnim pristupima ima poticanje dječjeg stvaralaštva i nesputanosti u razvoju (Zrilić, 2014).

Temelj svih alternativnih koncepcija je sloboda djece i odgojitelja, samostalnost u radu te ideja učenja otkrivanjem i učenje iz okoline vlastitim iskustvom. Pri tome se polazi od djetetova doživljaja s naglaskom na umjetnički odgoj (Zrilić, 2014).

Prema Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i naobrazbe Republike Hrvatske (2008) u programe odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi, osim redovnih i posebnih programa, ubrajaju se i alternativni odgojno-obrazovni programi koji djeluju prema načelima Marije Montessori, Rudolfa Steinera, sestara Agazzi, Jurgena Zimmera, Reggio koncepcije i drugo. U daljnjem tekstu rada slijedi slikovni prikaz podjele alternativnih predškolskih programa.

Slika 1. Podjela alternativnih predškolskih programa

Izvor: izrada autora

2.1. Montessori pedagogija

Može se reći da je Maria Montessori najpopularnije ime u povijesti predškolskog odgoja i jedna od najvažnijih osoba modernog odgoja. Pedagoške ideje i koncept Marie Montessori obišli su cijeli svijet (Seitz i Hallwachs, 1996). Život je posvetila zastupanju prava djece, zalagala se za njihov nesmetani razvoj i izvanredne intelektualne sposobnosti.

Rođena je 1870. godine kao jedino dijete u obitelji Montessori. Maria je bila neobično nadarena te je 1894. godine postala prva žena liječnik u Italiji. Za vrijeme istraživačkog rada na psihijatrijskoj klinici u Rimu susrela se sa slaboumnom djecom. Shvaća kako je slaboumnost prije svega pedagoški problem te da za cjelokupni djetetov razvoj nije dovoljna briga samo o tjelesnom zdravlju. Slaboumnu djecu smatrala je društvenim bićima koje treba podučavati i brinuti o njima u većoj mjeri nego ostalu djecu. Kroz vlastita opažanja i proučavanjem radova, osmislila je poseban pribor i metode podučavanja slaboumne djece. Metode Marie Montessori rezultirale su pozitivnim ishodom, već nakon dvije godine podučavanja slaboumna djeca su položila javne ispite za redovne škole (Philipps, 1999). Zastupala je mišljenje da će djeca ostvariti svoje prirodne potencijale samo ako dobiju slobodu biranja u okolini te da ta okolina treba biti u skladu s njihovim razvojnim potrebama.

Prema uputama Marie Montessori osnovana je prva „Dječja kuća“ 1907. godine. To je bila prilika da svoje teorije ostvari u radu s zdravom djecom. U svom radu nije činila ništa drugo nego skupljala iskustva proučavajući potrebe djece i njihovo djelovanje. Djeca su prihvatila pribor koji je bio namijenjen slaboumnima, istraživala su ga sa zanimanjem, radili su s dubokom koncentracijom i disciplinom. Temelj Montessori pedagogije postavljen je osnivanjem „Dječje kuće“ (Batinić, 2017).

Pedagogija Marie Montessori temelji se na promatranju spontanog učenja i djelovanja djece, na poštovanju djetetove osobnosti i samostalnosti. U središtu ove pedagogije je dijete, a odgoj mu pomaže da samo sebe otkriva kroz pokrete i senzomotorna iskustva. Od najranijih trenutaka života, dijete treba pomoć i potporu u

tjelesnom, umnom i duševnom odrastanju (Garmaz i Tomašević, 2018). Maria vjeruje kako dijete ima urođene sposobnosti vlastitog razvoja. Stoga se zalaže da odrasle osobe ne bi trebale ometati prirodni razvoj djeteta, već moraju prepoznati i s razumijevanjem pratiti veličanstveni proces djetetove izgradnje vlastite osobnosti (Philipps, 1999). Kako bi se roditelji mogli kvalitetno pripremiti za svoju buduću ulogu, načela Montessori pedagogije mogu se primjenjivati i prije samog rođenja djeteta.

Sloboda je temelj, uvjet i cilj pedagogije, kako govori Maria Montessori. Pod time ponajprije podrazumijeva slobodu koja omogućuje nesmetani razvoj djeteta u pedagoškim okvirima. Ne samo da se zalaže za slobodu djeteta, nego se zalaže i za slobodu odgojitelja te im želi pomoći u njenu ostvarenju. Govori kako se sloboda može ostvariti samo onda kada postoji društvena odgovornost i harmoničan zajednički život. Takav način življenja Maria naziva „svjetskom zajednicom mira“ (Seitz i Hallwachs, 1996).

Montessori pedagogija se temelji na molbi djeteta „*Pomози mi da to učinim sam*“. Dijete se svjesno želi odvojiti od odraslih, postati samostalno i samo graditi svoju osobnost. Jedina uloga odgojitelja i odraslih je usmjeriti dijete prema samostalnom rješavanju problema, odnosno pružiti djetetu pomoć za samopomoć. U tom procesu djetetu se najviše može pomoći tako da mu se omogući da samo stječe iskustvo jer dijete ne želi da ga se poslužuje. Odrasli vrlo često ne razumiju što dijete čini u određenom trenutku i samim tim nerazumijevanjem sputavaju dijete da radi ono što želi (Seitz i Hallwachs, 1996). Upravo zbog toga djetetu treba pružiti malo slobode i uključiti ga što više u svakodnevne rutinske aktivnosti.

U ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje koje slijede metode Montessori pedagogije, mlađa i starija djeca rade zajedno. Na taj način se želi potaknuti razvoj empatije u grupi. Starija djeca pružaju pomoć mlađoj što pozitivno utječe na razvoj njihova samopouzdanja, dok se mlađa djeca prije osamostaljuju. Isto tako važno je naglasiti da se djecu uči poštivanju međusobnih razlika, rasnih, vjerskih, nacionalnih, kulturoloških ili bilo kojih drugih razlika.

2.2. Waldorf pedagogija

Kada se govori o waldorfskoj pedagogiji nemoguće je izostaviti Rudolfa Steinera i antropozofiju. Steiner je bio istaknuti predstavnik reformne pedagogije, utemeljitelj waldorfske pedagogije i utemeljitelj prve Waldorfske škole (Valjan Vukić i Miočić, 2014). Osim što je bio pedagog, bavio se i prirodnim znanostima, filozofijom, umjetnošću i književnošću. Objedinjujući sve te znanstvene discipline nastojao je na cjelovit način spoznati čovjeka i svijet.

Rudolf Steiner ne pojašnjava pojam antropozofije na potpuno novi način, on se kao takav upotrebljava već od 16. stoljeća. Međutim, svoja temeljna razmišljanja o antropozofiji iznosi u knjizi „Teozofija“ 1904. godine u kojoj govori o tročlanosti čovjeka, reinkarnaciji i karmi (Seitz i Hallwachs, 1996). Antropozofija je duhovna znanost, odnosno znanost o tijelu, duši i duhu te njihovoj međusobnoj povezanosti u čovjeku i svijetu. Smatra se osnovom waldorfskog odgoja i služi kao znanstvena podloga waldorfske pedagogije.

Kako bi se lakše shvatilo antropozofiju prvo treba znati što je prirodna znanost – ona objašnjava mrtvi svijet, odnosno tvari i supstance. Međutim, postoje brojna pitanja koja nisu vezana uz materijalni svijet. Antropozofi kažu kako se antropozofijom smatra ono što nije moguće objasniti prirodnim znanostima (Matijević, 2001). Oni do spoznaja dolaze misaonim putem, misaonom analizom i vlastitim unutarnjim iskustvom. Steiner smatra da je čovjek građanin triju svjetova. Tijelom čovjek pripada svijetu koji ga okružuje, svojom dušom gradi vlastiti svijet, a duhom se čovjeku objavljuje svijet uzvišen nad oba prethodna.

Prema antropozofskom vjerovanju čovjek je biće koje se sastoji od četiri dijela, a to su fizičko tijelo, eteričko ili životno tijelo, duševno tijelo i JA-tijelo. Fizičko tijelo po kemijskom sastavu isto je kod svih ljudi, ne nalaze se velike razlike između onoga izvan i onoga unutar čovjeka. No kada se radi o eteričkom ili životnom tijelu, razlike su puno veće. Životno tijelo se vrlo dobro prilagođava fizičkom tijelu čovjeka iako nema čvrste granice. Duševno tijelo i JA-tijelo više su čovjekovo biće, a mogu se opisati kao unutarnji „muzikalni“ život (Steiner, 2002). Te četiri sastavnice čovjekova

bića treba uzeti u obzir kod odgoja jer na pojedinim stupnjevima razvoja čovjeka one nisu podjednako razvijene.

Rudolf Steiner se cijeloga života bavio pedagogijom i pedagoškim promišljanjem. Njegov rad je vidljiv u brojnim predavanjima i tečajevima koje je održavao po cijeloj srednjoj i zapadnoj Europi. Sve je počelo satovima poduke koje je davao učenicima iz svog razreda, a važno je spomenuti da je pet godina radio kao privatni učitelj u jednoj bečkoj obitelji. Steiner je 1907. godine napisao svoje temeljno pedagoško djelo pod nazivom „Odgoj djeteta promatran preko duhovnih znanosti“. Tu pedagogiju su radnici tvornice cigareta Waldorf-Astoria htjeli pretvoriti u djelo za svoju djecu. Tako je Steiner, uz pomoć direktora tvornice Emila Molta 1919. godine u Stuttgartu osnovao prvu waldorfsku školu (Seitz i Hallwachs, 1996). Nakon školskog waldorfskog pokreta nastale su i waldorfske predškolske ustanove kao i mjesta za obrazovanje odgojitelja.

Steiner (1995) kaže da se ne može biti niti odgojitelj, niti predavač ako se prema djetetu ne zauzme stav potpunog razumijevanja. Zadaća odgojitelja je u predškolskom razdoblju osigurati adekvatne fizičke uvjete potrebne za djetetov razvoj. Okolina je djetetov uzor, odnosno ono uči oponašajući odrasle koji ga okružuju. U prvim godinama života poučavanje nema velik utjecaj na dijete, ono uči na primjerima. Vrlo je važno kod djece razvijati maštu, a ona se teško može razviti uz industrijske igračke koje ne traže puno istraživanja i razmišljanja. Zato se u waldorfskoj pedagogiji inzistira na jednostavnim i originalnim igračkama koje roditelji i odgojitelji mogu samostalno izraditi od različitih prirodnih materijala. Upravo zbog toga što su djeca rane dobi sklona oponašanju okoline, u njoj se ne bi smjelo događati ono što nije poželjno da dijete oponaša (Matijević, 2001).

Prema Ministarstvu znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (2016) dnevni, tjedni i godišnji ritam waldorfske pedagogije sastoji se od različitih aktivnosti. Izmjenjuju se igra, obroci i odmaranje s umjetničkim i radnim aktivnostima. Sav namještaj, igračke i didaktička sredstva načinjena su od prirodnih materijala čime se od najranije dobi njeguje razumijevanje za okoliš.

U waldorfskoj pedagogiji djetetu se pristupa individualno, potiče se njegovo kreativno izražavanje i sloboda u odabiru aktivnosti. Velika pažnja pridaje se umjetničkom odgoju. Kod djece se potiče razvoj slikanja, modeliranja, crtanja, muziciranja, recitiranja, plesa, dramskog prikazivanja i drugog. Glavni cilj ove pedagogije je primjena naučenog u svakodnevnom životu, odnosno priprema djece na ulazak u svijet odraslih (Granić, 2019).

2.3. Reggio pedagogija

Odgoj i obrazovanje koje pruža Reggio pristup rezultat je dugotrajnog procesa koji se još uvijek razvija. Svoje uporište ima u teorijama Lev Vigotskog koji smatra da djeca i odrasli su-konstruiraju svoje teorije i znanja kroz interakciju s drugima i okruženjem. Također, oslanja se na rad drugih psihologa kao što su Piaget, Gardner i Bruner (Valentine, 2006). Građani Reggio Emilie su zbog društvene odgovornosti i želje da svojoj djeci osiguraju bolje okruženje, odlučili nekorištenu zgradu pretvoriti u prvo zabavište. Taj trud i volju roditelja prepoznao je Loris Malaguzzi, tada mladi učitelj. On je svoj život posvetio razvijanju filozofije i teorije koje je danas poznata pod nazivom Reggio pristup. Stoga se Malaguzzi smatra idejnim začetnikom i tvorcem Reggio pedagogije (Katić, 2009).

To je pristup u kojem veliku ulogu u učenju i poučavanju ima istraživanje i umjetničko izražavanje. Isto tako, obilježava ga jedinstveni uzajamni odnos učenja između odgojitelja i djece. Velika pozornost se posvećuje detaljnom promatranju i dokumentiranju učenja, a proces učenja je važniji od konačnog rezultata (Valentine, 2006). Reggio pedagogija još se naziva i pedagogija slušanja. Ističe pravo svakog djeteta da bude saslušano i prihvaćeno te je otvorena za potencijale sve djece i njihovo zajedništvo.

Nenadić-Bilan (2014) navodi sljedeće osobitosti Reggio pedagogije:

- Slika o djetetu kao kompetentnom biću
- Projektni oblik rada

- Pedagoška dokumentacija
- Osobita pozornost organizaciji okruženja
- Partnerstvo odgojitelja, roditelja i djece kao zajednice koja uči

Temeljno stajalište Reggio pedagogije je viđenje djeteta kao aktivnog, kreativnog i kompetentnog bića koje se izražava na brojne načine, odnosno govori stotinu jezika (Nenadić-Bilan, 2014). Osim što ima sto jezika, Loris Malaguzzi kaže da dijete ima sto ruku, da misli na sto načina, igra se i voli na sto načina, sluša, pjeva i razumije na sto načina, odnosno sačinjeno je od sto (Rigatti, 2000). Na dijete se gleda kao na jakog, sposobnog stvaratelja vlastitog znanja i više kao na subjekt s pravima nego s potrebama. Ono ima pravo na individualna, zakonska, građanska i socijalna prava. Konstruktor je osobnih iskustava, a time i aktivni stvaratelj vlastite autonomije i identiteta.

Dijete se smatra radoznalim i komunikativnim bićem. Ono već od rođenja uspostavlja aktivan odnos s predmetima i osobama koje ga okružuju te na taj način utječe na vlastiti razvoj. Njegova istraživačka priroda potiče ga na kompetentno učenje te konstruiranje i su-konstruiranje znanja. U Reggio pedagogiji dijete se više ne doživljava kao pasivnog primatelja znanja, a Malaguzzi ističe: “Mi više dijete ne smatramo izoliranim i egocentričnim bićem, uključenim u rad s predmetima, ne naglašavamo samo kognitivne aspekte, ne umanjujemo važnost osjećaja ili onoga što nije logično, ne razmatramo dvosmisleno ulogu refleksije. Umjesto toga, naša slika o djetetu je dijete koje je bogato potencijalima, jako, snažno, kompetentno, te iznad svega, povezano s odraslima i drugom djecom.” (Nenadić-Bilan, 2014, str.29).

U Reggio pedagogiji rad s djecom se ostvaruje kroz različite projekte. To je jedan od oblika prirodnog, integriranog učenja djece. Oni prema vlastitim interesima biraju teme koje tijekom određenog vremena dublje istražuju. Uloga odgojitelja u radu na projektu je poticanje i ohrabivanje djece na suradnju s vršnjacima i samostalno istraživanje. Na taj način djeca jačaju samopouzdanje, osnažuju se i brže sazrijevaju. Također, odgojitelji trebaju što više provoditi ispitivanja i otkrivanja s djecom, ulaziti u detalje i dubinu teme koja djecu zanima (Rigatti, 2000). Djeca u projektu intenzivno emocionalno sudjeluju, a rezultat toga su likovne, verbalne i izražajne sposobnosti.

Pedagoška dokumentacija jedna je od važnih osobitosti Reggio pedagogije. Ona je vrlo važna u procesu učenja djece. Odgojiteljima pruža mogućnost boljeg razumijevanja djeteta, upoznavanja načina na koje ono razmišlja, razumije i načina na koji uči. Kako odgojitelji promatraju, dokumentiraju i analiziraju način dječjeg učenja, tako kasnije mogu razvijati nove strategije vođenja djece kroz taj proces. Očigledno je da dokumentiranje nije samo prikaz krajnjeg rezultata rada na projektu, ono je nešto puno više. Odgojitelji Reggio pedagogije vjeruju kako dokumentiranjem mogu procijeniti ne samo ono što dijete može učiniti, već i ono što bi dijete moglo učiniti u određenom trenutku (Valentine, 2006).

Važnost uređenja prostora posebno se ističe u Reggio pedagogiji. Prostor je povezan u jednu veliku cjelinu i nema zasebnih soba, one su otvorene prema središnjem trgu. Djeca se slobodno kreću prostorom cijele ustanove što podupire ideju sudjelovanja, interakcije i otvorenosti prema međusobnim različitostima. Mnogo pažnje se pridaje odabiru namještaja, organizaciji multi-senzornog prostora i materijala. Tako organizirano i uređeno okruženje potiče djecu na istraživanje i samostalno otkrivanje. Dok se igraju i istražuju prostor, djeca pomiču dijelove namještaja i izgrađuju nova mjesta za igru. Tako na kraju godine niti jedna Reggio predškolska ustanova ne izgleda isto kako je izgledala na početku godine (Valentine, 2006).

Različiti materijali i poticaji nalaze se u prozirnim kutijama kako bi bili dostupniji djeci, a istaknuto mjesto zauzimaju neoblikovani materijali. Njihova upotreba omogućuje djetetu da izrazi svoje estetske interese i mogućnosti. Jedan od bitnih elemenata uređenja prostora u ovoj pedagogiji su svakako zrcala, obična i iskrivljena, koja se koriste na brojne načine. Tako zrcala vise sa stropa iznad stolova za presvlačenje, nalaze se u razini poda, mogu biti dio mjesta za igru u obliku piramide u koju djeca ulaze i postaju dio nje. Ona djetetu pomažu u razumijevanju sebe u odnosu na okruženje u kojem se nalazi (Nenadić-Bilan, 2014). Prostor nije obojan u jarke boje za koje većina odraslih misli da su djeci najdraže. Koriste se svijetle ili bijele boje zidova, a boju u prostor donose dječji likovni radovi, djeca sama i veliki prozori koji vanjsko okruženje donose u unutrašnje. Na taj način se naglašava središnje mjesto koje zauzima dijete u odnosu na vlastito okruženje.

Fizičko okruženje mnogo je više od samog mjesta učenja i poučavanja. Ono je središnja komponenta djetetovog usvajanja znanja i istraživanja. Stoga ne čudi da odgojitelji Reggio pedagogije prostor nazivaju „trećim odgojiteljem“ (Valentine, 2006).

2.4. Agazzi pedagogija

Agazzi pedagogija nastala je kao rezultat dugogodišnjeg proučavanja i odgojnog djelovanja sestara Rose i Caroline Agazzi i njihova učitelja Pietra Pasqualija krajem 19. stoljeća. Oni su bili nezadovoljni tradicionalnim školstvom te su nastojali poboljšati uvjete boravka i odgoja djece u talijanskim vrtićima (Gardani, 2012a). Tako je Pasquali 1895. godine sestrama Agazzi povjerio jedan vrtić u Mompianu. On je bio smješten u staroj sakristiji, a oprema i sredstva za rad bila su minimalna. Međutim, sestre Agazzi svojim sposobnostima i uz potporu Pasqualija, pretvorile su ga u pravi vrtić. Talijansko ministarstvo obrazovanja, 1950. godine priznaje Agazzi metodu kao talijansku metodu predškolskog odgoja (Gardani, 2012a).

U središtu ove pedagogije je dijete, a vrtić se organizira na temelju njegova iskustva. Okruženje vrtića djeca kreiraju i grade svojim radom, prema svojim razmišljanjima i predmetima koje su sami prikupili i donijeli. Agazzi pedagogija karakterizira se kao pedagogija igre. Ona je polazište odgoja i opći oblik djetetove prirodne aktivnosti, odnosno sredstvo kojim dijete upoznaje svijet oko sebe. Od odgojitelja se zahtjeva odbacivanje bilo kakve rutine i navika kako bi se mogli prilagoditi najrazličitijim potrebama i situacijama na koje nailaze. Odgojitelj treba posjedovati majčinski osjećaj i biti uvijek prisutan; kada s djecom uređuje i priprema prostor, kada zajedno slažu predmete na police, pospremaju ih u kutije i u svim ostalim svakodnevnim radnjama (Zrilić, 2014).

Karakteristično za ovu pedagogiju jest to što se na predškolsku ustanovu gleda kao na malu kuću i veliku obitelj. U njoj se odgojitelji i djeca igraju, vježbaju aktivnosti iz praktičnog života, prepričavaju svakodnevne događaje, uzajamno razgovaraju, skrbe o čistoći i usvajaju higijenske navike, članovi zajednice se vole i pomažu jedni

drugima, baš kao u obitelji (Gardani, 2012b). Rosa Agazzi ističe kako bi idealan odgojitelj trebao dobro poznavati samoga sebe, biti kulturni, fizički zdrav, biti sposoban primijeniti teoriju u praksi, odnosno odgajati djecu uz majčinski instinkt. Odgojitelj treba pružati pozornost djetetu i težiti njegovom potpunom fizičkom, intelektualnom i moralnom razvitku, a to će postići postavljanjem niza aktivnosti i vježbi tako da se nikada iz vida ne izgubi cjelovit odgoj djeteta (Gardani, 2012b). Također ističe kako je vrlo važno da se dijete otvori i poveže sa svojim prijateljima. Kako braća imaju snažan utjecaj na dijete, isto tako snažan utjecaj ima i odnos djeteta s prijateljima iste ili različite dobi. U vrtiću kao velikoj obitelji treba slijediti ciljeve kao što su tolerantnost, uzajamno poštovanje, simpatiju, osjećajnost, suradnju i spremnost za bratsku pomoć (Gardani, 2012b).

Rosa Agazzi vjeruje da je dijete poput sjemena koje teži potpunom razvoju. Ono je znatiželjno i želi učiti iz vlastitog iskustva, radeći. To je vidljivo iz djetetove potrebe za izmišljanjem novih aktivnosti i igre. Međutim, ako ga odrasla osoba prati i potiče u tom procesu, dijete iz slobodne igre prelazi u organiziranu igru. U njegovoj prirodi je neprekidno kretanje koje je u početku nesvjesno i instinktivno. Zato odgojitelji trebaju biti sposobni osmisliti načine na koji će spontano zabaviti djecu različitim opuštajućim sadržajima te tako zadovoljiti njihovu prirodnu radoznalost (Gardani, 2012a). Primarnim ciljevima Agazzi metode smatraju se pružanje aktiviteta djetetu, u kojem koristeći vlastite sposobnosti, dijete upotpunjuje samo sebe; zatim se djetetu treba omogućiti susret s konkretnim stvarima i situacijama iz svakodnevnog života; osigurati dinamičnu upotrebu predmeta te omogućiti djetetu kretanje i sakupljanje (Zrilić, 2014).

U Agazzi pedagoškoj metodi kod djece se nastoji osvijestiti važnost reda i slobode, uvježbavaju se aktivnosti iz praktičnog života, uči se o vjerskom i moralnom odgoju, potiče se razvoj intelektualnog, jezično-lingvističkog, higijenskog i estetskog odgoja. Umijeće ručnog rada kod djece se potiče raznim vježbama kao što je tkanje, bušenje, šivanje, crtanje, bojanje, savijanje, a važnu ulogu u moralnom i društvenom odgoju ima vrtlarstvo (Gardani, 2012b).

Gasparini (2012) navodi posebne pedagoške smjernice za odgoj u Agazzi pedagogiji, a to su:

- Odgoj za mir – odnosi se na gradnju i njegovanje odnosa mira u sebi, s drugima i prirodom, sve dok on ne postane model ponašanja. Mir u sebi postiže se radom na emocijama, a mir s drugima postiže se unutar mješovite grupe u kojoj stariji pomaže mlađem.
- Socijalni, etički i društveni odgoj – ostvaruje se postavljanjem tema, kao što su suživot, uzajamnost, pravednost, demokracija i dostojanstvo čovjeka, u središte odgojnog rada
- Odgoj za razvoj – temelji se na sveobuhvatnosti, međuovisnosti i otvorenosti prema novim pogledima te izgradnji jedinstva uvažavajući međusobne različitosti. Drugim riječima, dijete se odgaja za kulturu prihvaćanja.
- Odgoj za kulturu prihvaćanja – prihvatiti nekoga znači osigurati osobi ugodno mjesto za boravak, ali i prihvatiti osobu srcem. Ključnu ulogu u odgoju za kulturu prihvaćanja ima empatija.
- Ekološki odgoj – ostvaruje se potrebom za pravom ekološkom etikom. Svaka skupina ima svoj dio zemlje gdje djeca sade biljke i brinu o njima, skupljaju plodove i upoznaju ekosustav, rade ekološke akcije u vrtićima ili u parkovima grada, recikliraju i štede.
- Odgoj za komunikaciju – ostvaruje se poticanjem društvene komunikacije, promatranjem obitelji, ustanove i svih odgojnih čimbenika.

3. KOMPARATIVNA ANALIZA MONTESSORI I WALDORF PEDAGOGIJE

Montessori i Waldorf pedagogija su dvije najrazvijenije metode odgoja u svijetu, a zasnovane su na dugogodišnjem iskustvu i radu s djecom (Stephenson, 2017). Mnogi ova dva pristupa jednostavno svrstavaju u kategoriju alternativnih pedagogija, no to nije točno. Svaki od njih ima svoje specifičnosti koje se ne smiju zamijeniti ni pomiješati s onim drugim. Ako se Montessori-materijale pokuša implementirati u waldorfsku predškolsku ustanovu, koja radi po načelima Rudolfa Steinera, to neće uspjeti. Isto vrijedi i obrnuto (Seitz i Hallwachs, 1996). Maria Montessori i Rudolf Steiner bili su znanstvenici koji su svoja pedagoška načela razvili u direktnom odnosu s djecom i njihovim promatranjem. Oni su utemeljili dobre uvjete za razvoj djeteta, a ključnu ulogu za oživotvorenje njihovih pedagogija imaju odgojitelji.

3.1. Temeljna pedagoška načela

Pedagogija Marie Montessori temelji se na promatranju djece i na razvojnim zakonima koji su nastali za vrijeme tog promatranja. Ona čovjeku daje potpunu slobodu. Smatra da se jedino čovjek može odvojiti od svoje biološko-instinktivne predodređenosti i postati slobodnim bićem. Isto tako, dijete se pomoću svoga duha razvija u neovisnog, slobodnog i samostalnog čovjeka. Živeći slobodno i odgovorno stječe ljudsko dostojanstvo koje Montessori smatra temeljem i ciljem svoje pedagogije. Kako bi dijete moglo biti samostalno i neovisno treba mu pružiti slobodu, a odgoj mu to treba osigurati (Seitz i Hallwachs, 1996). S druge strane Steiner smatra da je odgoj duboko ukorijenjen u društvu. On se zalaže za poštivanje individualnosti svakog čovjeka i djeteta, koja je slobodna, besmrtna i jedinstvena. Također smatra da je sudbina namijenjena svakom čovjeku i njegovom životu na svijetu za koju su zaslužne karma i reinkarnacija. Steiner ističe kako odgojitelj za dijete treba biti duhovni pomagač njegova razvoja, zato mora spoznati duhovne zakonitosti koje su temelj ljudskoga razvoja (Seitz i Hallwachs, 1996).

Maria Montessori, isto kao i Rudolf Steiner, smatra da se razvoj djeteta odvija u nekoliko stupnjeva koji se međusobno nadograđuju. Ona je život pojedinca od rođenja do 18. godine podijelila u tri razdoblja; od rođenja do 6. godine, od 6. do 12. godine te od 12. do 18. godine (Philipps, 1999). Međutim, učenje o stupnjevima razvoja u Montessori pedagogiji nema tako veliku ulogu kao u Waldorf pedagogiji, u njoj su puno važnija razdoblja posebne osjetljivosti. To su razdoblja u kojima je posebno izražena sklonost primanja podražaja na koje organizam spontano reagira i potiče učenje određenih vještina. Pružanje slobode izbora, djetetu daje priliku za izbor prema vlastitim interesima jer ono najbolje zna što je za njega pravilno i dobro (Seitz i Hallwachs, 1996).

Nasuprot tome Steiner ističe važnost prva tri sedmogodišnja razdoblja odgoja, a najvažnije je ono prvo, razdoblje prije polaska u školu. Smatra da se čovjek rađa tri puta. Prvo je fizičko rođenje na početku prvog sedmogodišnjeg razdoblja, zatim slijedi rođenje, odnosno oslobođenje životnih snaga tijekom izmjene zuba, te na kraju astralno rođenje koje započinje pubertetom. Za svako razdoblje postoji djelotvorna metoda. Tako se u prvom razdoblju koristi metoda uzora i oponašanja, a u drugom razdoblju važan je autoritet kojeg dijete voli i uz koji stječe dobre navike i dobar ritam života. Prema mišljenju Steinera mladi čovjek postiže potpunu zrelost donošenja odluka na temelju vlastitog iskustva tek spolnim sazrijevanjem (Seitz i Hallwachs, 1996).

3.1.1. Temeljna pedagoška načela Marie Montessori

Poštovanje djeteta – Poštovanje dostojanstva djetetove ličnosti iskazuje se u pružanju slobode da se razvija na najbolji mogući način i u skladu sa svojim sposobnostima. U prvom planu odgoja ne smije biti samo prenošenje određenih znanja. Maria Montessori intenzivno je razmišljala o samom djetetu i o zadovoljenju njegovih stvarnih potreba. Ono može razviti svoje sposobnosti jedino ako ima okolinu koja je primjerena njegovim razvojnim mogućnostima i ako je okružen ljudima koji ga bezuvjetno vole. Maria govori kako treba pustiti djecu da vode i onda kada to u pedagoškoj praksi nije lako. Od odgojitelja traži da se prema djetetu odnose s

poštovanjem, priznanjem i ljubavlju te da na pravilan način prate njegov razvoj. Zadaća odraslih je djetetu pružiti indirektnu pomoć za samoodgoj, a ne oprezno usmjeravati dijete. Takav stav prema djetetu je vrlo važan jer se zapravo na taj način uistinu polazi od djeteta i njegovih potreba.

Osposobljavanje osjetila i kretanje – Svaki čovjek svijet oko sebe upoznaje kroz osjetila. Isto tako je važno da djeca osjetilima percipiraju okolinu i kroz osjetila stječu iskustva. Djeca stvari trebaju opipati, pomirisati i kušati kako bi ih u potpunosti shvatila. Odgoj osjetila smatra se temeljem Montessori pedagogije. Čovjek putem njih komunicira, stvar veze, ulazi u odnose te na osnovi toga djeluje i razvija kreativne načine ponašanja. Za Mariu Montessori pokret je izražaj nekog višeg dijela. On pomaže psihičkom razvoju, ako dijete nema priliku djelovati preko pokreta i osjetila njegov um će se sporije razvijati. Kako bi se osposobila osjetila važno je pravilno izvoditi pokrete grube i fine motorike, a u njihovo izvođenje uključiti osjetilo opipa, mirisa i okusa. Na taj način povezivanjem odgoja kretanja i odgoja osjetila utječe se na zdrav psihički, duhovni, tjelesni i društveni razvoj djeteta.

Kako mišići pamte – Ljudski mehanizam se sastoji od tri dijela, mozga, osjetila i mišića, a oni su zaduženi za mišljenje, osjećaje i djelovanje. Osjećaji čovjeku omogućuju da nauči i uskladi svoje pokrete, a mozak omogućuje njihovo izvođenje. Svi oni su međusobno povezani pa tako pokreti i aktivnosti oblikuju duh djeteta. Pokret je usko povezan s razvojem razuma, inteligencijom i duhovnim razvojem djeteta. Maria Montessori kaže da mišići pamte. Sve ono što se nauči preko pokreta zauvijek ostaje u memoriji i ne zaboravlja se. Zato se u Montessori vrtićima djeci pruža mogućnost slobodnog kretanja, koje se očituje u odabiru mjesta aktivnosti, djeca se premještaju iz jednog centara u drugi, donose i odnose materijale za rad i sl. Dijete se razvija ostvarivanjem kontakata s okolinom i zato je važno stalno kretanje.

Polarizacija pažnje – Maria Montessori smatra kako su mala djeca sposobna za duboku i apsolutnu koncentraciju. Kada su u stanju „polarizacije pažnje“ djeca postaju mirnija, pametnija i lakše se koncentriraju. Zato djetetu treba dozvoliti da samo bira svoje aktivnosti pri kojima ih odgojitelj nipošto ne smije ometati. Prema Montessori postoje tri stupnja koja prethode koncentraciji. Prvi stupanj su „pripreme

radnje“ u kojima dijete postupno započinje neku aktivnost, u drugoj fazi „velikog rada“ počinje se razvijati koncentracija, a u zadnjem stupnju „velikog rada“ dijete postiže unutarnje zadovoljstvo i uravnoteženost onoga što radi.

Slobodan izbor – Svako dijete se razvija individualno. Ono samo treba odlučivati čime će se i koliko dugo baviti jer na taj način dijete bira one zadatke koji ga zanimaju i za čije rješavanje je zrelo. Slobodan izbor ne znači da dijete može raditi što god poželi. To je djelatnost koja mu omogućuje izbor vlastitih aktivnosti kojima će se u potpunosti posvetiti i pozitivno utjecati na vlastiti razvoj. Zadaća odgojitelja je indirektno pripremanje mogućnosti za slobodan izbor i priprema odgovarajućih materijala za samostalan rad djece. Ono što mu pruža sloboda izbora, dijete će moći u potpunosti iskoristiti smo onda kada se u zajednici osjeća sigurno, kada smije napraviti pogrešku i nakon toga samostalno doći do rješenja problema.

Pripremljena okolina – Ovo načelo je od iznimnog značaja za Montessori pedagogiju. Uređenje prostora i namještaja po svojim proporcijama odgovara potrebama djece, a ne odraslih. Prostor ne samo da odgovara djeci nego pruža i materijale poticajne za vježbanje i učenje djece i poticanje njihova duhovnog razvoja. Okolina dječjeg vrtića uređen je tako da sadrži kućanstvo u malom. Maria Montessori ističe kako pripremljena okolina ne treba biti mjesto s različitim stvarima, materijalima za rad i igračkama. Ona treba biti jedinstvena, harmonična cjelina. Takvu okolinu ožive djeca, ona se mijenja kako se mijenjaju godišnja doba, a djeci se nude novi poticaji i materijali. Otkrivanje svijeta s veseljem i učenje djece omogućuje upravo pripremljena okolina.

Rad s materijalom – Teško je zamisliti Montessori vrtić bez odgovarajućeg materijala. Međutim, nije dovoljno da se taj materijal samo nalazi u prostoru već je bitan način na koji se koristi. On je dio pripremljene okoline koji ima svrhu jedino ako je dio cjeline. Izgled Montessori materijala od djece zahtijeva aktivnost kojom samostalno mogu raditi i stjecati iskustvo. Odgojitelji upoznaju djecu s materijalom kroz tri stupnja. Prvi korak je navođenje predmeta i pokazivanje navedenog predmeta, zatim imenuje predmet i pusti dijete da smo izabere, a na zadnjem stupnju dijete imenuje isti predmet. Koristeći Montessori materijale djeca čine pogreške i samostalno

pronalaze put do rješenja. Koriste ga na vrlo konkretan način; tresu ga, slažu pojedine dijelove, stavljaju dijelove u odgovarajuće rupice, razvrstavaju ga, otkrivaju sličnosti i razlike, slažu u redove, materijal mjere, važu, grade pomoću njega i sl. Kada dijete sasvim upozna pojedini materijal onda se može posvetiti nekom težem zadatku. Zbog svojih mogućnosti, uz malu promjenu, Montessori materijali se mogu koristiti i kao terapija u radu s djecom s posebnim potrebama i usporenim razvojem.

Uloga odgojitelja – Odgojitelj ima ključnu ulogu u ostvarenju pedagogije u praksi. Potrebna mu je mudrost kako bi svakom djetetu mogao pristupiti individualno i kako bi uspješno odgovorio na sve njihove potrebe. Neprestano treba promatrati dijete, ali mu istovremeno pružiti slobodu kako bi se njegov duh mogao slobodno razvijati. Neke od vještina koje treba posjedovati dobar odgojitelj su strpljenje, mogućnost uživljanja, razumijevanje, prirodni autoritet, duhovitost, maštovitost i ono najvažnije poštovanje prema djetetu. Kako bi interakcija između odgojitelja i djeteta bila uspješna potrebna je pažnja puna ljubavi i razumijevanja. Odgojitelj treba uzeti u obzir osjetljive stupnjeve dječjeg razvoja i sve ono kroz što dijete prolazi u životu, kako bi spoznao njegove stvarne potrebe. Upravo to je najvažnija zadaća svakog odgojitelja.

„Pomozi mi da to sam učinim“ – Montessori pedagogija poznata je po molbi djeteta „Pomozi mi da to sam učinim“. Ona se odnosi na težnju djeteta da se osamostali i odvoji od odraslih, odnosno da se razvije u slobodnu ličnost. Pri tome uloga odgojitelja, prema Mariji Montessori, nije pružanje direktne pomoći. Odgojitelj djetetu treba pružiti pomoć u njegovom osamostaljivanju i na indirektan način ga usmjeravati. Na putu prema samostalnosti djetetu se najviše može pomoći tako da ga se pusti da samo stječe iskustvo.

3.1.2. Temeljna pedagoška načela Rudolfa Steinera

Strahopoštovanje prema duhovnom podrijetlu djeteta – U Waldorf pedagogiji novorođenče se smatra individuom koja ima svoj kontinuitet. Dijete se, dolazeći iz duhovnog svijeta i slijedeći sudbinu, svjesno inkarnira kod određenih roditelja. Smatra se da je vrlo blizu događajima s one strane svijeta i zato ga treba promatrati sa štovanjem i čuđenjem. Steiner tvrdi kako se duhovni dijelovi čovjeka, odnosno duhovna duša „presvlači“ s tjelesnim dijelom čovjeka u različitim stupnjevima rođenja, a zadaća odgojitelja je uskladiti ta dva dijela čovjeka. Također, odgojitelj treba pratiti i oslušivati pravu prirodu djeteta i nastojati zadovoljiti njegove potrebe, a ne preko odgoja djetetu nešto usaditi. Ellen Key kaže kako odgoj treba razvijati vlastitu prirodu djeteta, treba pustiti da se ona sama polako razvija, a vanjske okolnosti trebaju samo potaknuti taj proces (Seitz i Hallwachs, 1996).

Odgoj onoga što dijete donosi sa sobom – Duhovnost koju čovjek donosi sa sobom na svijet se nalazi između onoga što je naslijeđeno i društvene okoline. Međutim, dijete nije posve određeno nasljeđem, onda bi se posve moglo odustati od odgoja jer one ne bi imao nikakav učinak. Zato je posve normalno da isti način odgoja i obrazovanja daje različite rezultate kod različite djece. Prave pedagoške mjere odgojitelji ne preuzimaju iz brojnih programa i teorija, oni ih grade svojom intuicijom i osluškivanjem onoga što se zbiva u djetetu. Odgojitelji trebaju istraživati ono što je dijete donijelo na svijet i prema tome zaključiti što bi za njega bilo najbolje.

Temperamenti – Veliku ulogu u Waldorf pedagogiji imaju temperamenti ili karakteri. Njih nije moguće jednostavno objasniti pomoću vanjskih raspoloženja i osjećaja, oni se pojašnjavaju putem duhovne znanosti i odnosa među dijelovima bića. Steiner navodi četiri vrste temperamenta, a to su melankolik, kolerik, sangvinik i flegmatik. Melankolici su iznutra jaki, zamišljeni i skloni dubokom razmišljanju, a u njihovom djelovanju prevladava njihovo ja. U djelovanju kolerika prevladava astralno tijelo, a oni vole opasnosti, iznutra su jaki, lako se uzbude i brzo se naljute. Sangvinik je iznutra slabiji, površan je i lako mu je skrenuti pažnju, a u njegovu djelovanju prevladava eterično tijelo. Dok je flegmatik iznutra slab, miran i lijen, sklon je nepokretnosti. U njegovu djelovanju prevladava fizičko tijelo, sve prima mirno, čak i

onda kada se to ne očekuje. Važna zadaća odgojitelja je upoznati temperamente svoje djece i postupati u skladu s njim. Tako odgojitelj flegmatičnom djetetu treba pružiti mir i sporost, koleričnom djetetu snagu, sangviničnom promjenu, a melankoličnom djetetu treba pružiti materijale koji potiču na razmišljanje.

Sedmogodišnja razdoblja – Podjela na sedmogodišnja razdoblja omogućuje promatranje čovjeka i njegovog ritma. Prvo sedmogodišnje razdoblje započinje fizičkim rođenjem djeteta i ono je najvažnije jer tijelo mora izvršiti zadatke koji se razlikuju od onih u ostalim razdobljima. U tom razdoblju dijete je posve osjetilno biće što znači da opaža cijelim tijelom i upija ono što rade odrasli. Ovo razdoblje traje do izmjene zuba, kada započinje drugo sedmogodišnje razdoblje i oslobađa se eterično tijelo. Dijete prestaje oponašati odrasle i sada slijedi autoritet kojega voli. U ovoj fazi usvaja navike koje će kasnije koristiti kako bi razvio vlastitu snagu i samostalnost. Treće sedmogodišnje razdoblje započinje pubertetom, odnosno rađanjem astralnog tijela. Karakterizira ga potištenost te rastrganost između razmišljanja o svemoći i nezadovoljstva samim sobom i cijelim svijetom. U ovom razdoblju dijete ono što je naučilo od svojih uzora, primjenjuje u vlastitom prosuđivanju i svjesnom djelovanju. Na kraju dolazi četvrto sedmogodišnje razdoblje i rađanje vlastitog ja. Tek u ovoj fazi čovjek počinje zaista upravljati svojim životom, preuzima zadaću usavršavanja i razvijanja drugih dijelova bića te se povezuje s duhom.

Sveobuhvatno shvaćanje – Odnosi se na jedinstvo duha i materije na jednoj novoj razini. Odgoj i obrazovanje Waldorf pedagogije ne dijeli se na teoriju i praksu, sve što dijete uči treba biti cjeloviti doživljaj njega samog i svijeta koji ga okružuje. Na taj način stečeno iskustvo se prenosi preko tijela, osjećaja i glave. Steiner je htio ujediniti umjetnost, znanost i religiju koji se prožimaju u radu s djecom. Čovjek u svakom trenutku može doći do informacija koje ga zanimaju, zato se djeci nikada ne prenose čiste činjenice. Oni trebaju naučiti učiti i naučiti živjeti, odnosno uskladiti se sa svemirom i sa samim sobom.

Osposobljavanje osjetila – Može se reći da su osjetila vrata kroz koja svijet ulazi u čovjeka, a svi dojmovi koji dolaze preko osjetila su istiniti, dobri i lijepi. Steiner govori o dvanaest osjetila koje je organizirao u tri grupe. Prvu skupinu osjetila naziva

„vanjskim osjetilima“ u koju spadaju ja-osjetilo, osjetilo za razmišljanje, osjetilo za riječi i osjetilo sluha koji su podređeni mišljenju. Drugoj skupini osjetila, „vanjsko-unutarnjim osjetilima“, pripadaju osjetilo za toplinu, osjetilo vida, okusa i osjetilo mirisa, a podređeni su osjećajima. Zadnja skupina su „unutarnja osjetila“ koja su podređena htjenju, a u njih se ubrajaju osjetilo ravnoteže, osjetilo kretanja, života i osjetilo opipa. U proces učenja se trebaju uključiti sva djetetova osjetila što je ujedno i cilj sveobuhvatne pedagogije. U Waldorf pristupu osposobljavanje osjetila nije ograničeno samo na estetski odgoj u okvirima umjetnosti, on se prožima kroz sva područja učenja i doživljavanja. Također se osposobljavaju i preko osnovnih gesta i djelatnosti ljudi, što pozitivno utječe na razvoj kreativnosti. Materijali s kojima se djeca igraju trebaju biti jednostavnih geometrijskih oblika, osnovnih boja i biti sačinjeni od prirodnih materijala jer tako omogućuju razvoj kreativne maštovitosti. U dječjem vrtiću osjetila se potiču na puno načina, a neka od njih su grupne i slobodne igre, igre u krugu, igre s instrumentima, pjevanje, dječja euritmija, rad u vrtu i brojne druge.

Samoodgoj odgojitelja – Ovo načelo se slabo primjenjuje u praksi zato što se smatra da dobrim odgojiteljem može postati onaj koji je dovoljno svladao teorijsko znanje o djeci i pravilno primjenjuje nastavne metode. Onaj tko zaista može postati dobrim odgojiteljem je ona osoba koja je spremna po strani ostaviti svoj temperament i svoje trenutno životno raspoloženje, kako bi uspješno reagirao na sve potrebe djece. Veliku odgovornost za odgojitelje predstavljaju prva dva sedmogodišnja razdoblja u kojima dijete uči oponašanjem i preko autoriteta. Svako nepromišljeno djelovanje ili pristupanje djetetu na neodgovarajući način može imati veliki utjecaj za njegov daljnji razvoj. Zato odgojitelj mora dobro poznavati svoj temperament i naučiti ga kontrolirati. U trećem sedmogodišnjem razdoblju proces samoodgoja najviše dolazi do izražaja. Mladi ispituju i istražuju svaku riječ i radnju odgojitelja, a svoje ideje i poglede mjere preko ideja i pogleda odraslih. Zato odrasli moraju prenijeti umjetnost samoodgoja kako bi oni na kraju doista postali samostalni.

3.2. Pogled na dijete

U središtu Waldorf i Montessori pedagogije je dijete koje se poštuje kao individualno, duhovno i kreativno biće. Odgoj i obrazovanje se temelji na potrebama djeteta te vjeruju kako se njihovim zadovoljenjem mogu zadovoljiti i potrebe društva u cjelini. Obje pedagogije naglašavaju važnost cjelokupnog razvoja djeteta, odnosno duhovnog, mentalnog, psihičkog i fizičkog razvoja (Stephenson, 2017). Osnovna razlika je to što je Maria Montessori vrlo rano djetetu davala slobodu odlučivanja i djelovanja, pri čemu su mu odrasli pružali indirektnu pomoć. Steiner je s druge strane smatrao da dijete u prvih sedam godina najbolje uči oponašanjem odraslih, a tek nakon puberteta može samostalno odlučivati.

Maria Montessori je vjerovala da djecu treba štovati, a njen glavni cilj bio je omogućiti im slobodan razvoj. Sloboda je djeci potrebna kako bi u potpunosti mogli razviti svoje sposobnosti, talente i osobnost. Vjerovala je kako je dijete duboko koncentrirano i motivirano za ono što čini onda kada čini ono što ga uistinu zanima. Kada dijete zadovolji jednu svoju potrebu, može se posvetiti novim zadacima koji odgovaraju njegovom razvojnom stupnju. To dokazuje da je svako dijete individualno i da ne moraju sva djeca istovremeno ni istom metodom učiti nešto novo. Trebaju se razvijati u skladu sa svojim sposobnostima pri čemu ga odrasli ne smiju ometati ni sputavati. Zato se u Montessori pedagogiji pridaje važnost osobitosti svakog djeteta, njegovim sklonostima i zanimanjima. Maria Montessori vjeruje kako je uvažavanje individualnosti temeljno polazište odgoja (Seitz i Hallwachs, 1996).

U Waldorf pedagogiji prema djetetu se odnosi sa strahopoštovanjem. Dijete se smatra duhovnim bićem čije je vođenje povjereno odgojitelju na nekoliko godina. U tom procesu dijete može steći puno više iskustva od samog odgojitelja, što je razlog strahopoštovanja prema djetetu. Takav pristup mu može pomoći više od bilo kojeg pedagoško-didaktičkog znanja. Smatra se kako je uzrok negativnog ponašanja djeteta njegov stav, a ne samo dijete, odnosno njegovo biće koje je nevino. Zato su kritika i kazna nužne za ispravljanje njegova ponašanja pri čemu se ne podcjenjuje osobnost djeteta. Osim strahopoštovanja u odgoju djece se u obzir uzima ono što je dijete donijelo za sobom na svijet, odnosno njegove sposobnosti. One se nastoje poboljšati i

učiniti najboljima učenjem i različitim vježbama, što je ujedno i najvažnija zadaća waldorfskih odgojitelja. U Waldorf pedagogiji odgojitelji veliku pažnju trebaju posvetiti temperamentu djeteta jer svakom temperamentu treba pristupati na drugačiji način (Seitz i Hallwachs, 1996).

3.3. Uloga odgojitelja

Maria Montessori i Rudolf Steiner stvorili su dobre globalne uvjete za razvoj djece. Odlučujuću ulogu u oživotvorenju njihovih pedagogija imaju odgojitelji i njihova osobnost. Odrasli su uzor djeci, oni se ugledaju na njihov izgled, ponašanje, geste, mimiku i izbor riječi.

Montessori odgojitelj treba na indirektan način voditi djecu, dopustiti im da samostalno grade svoju ličnost, da samostalno odlučuju, razvijaju svoj ritam i postaju neovisni. U tome im može pomoći tako da ih podržava, pohvaljuje i ohrabruje kada je to potrebno, tako da im pruži mogućnost slobodnog izbora te ih na taj način potiče da sami odlučuju. Montessori odgojitelj treba biti vedra, vesela i dobro raspoložena osoba, treba biti nježan, suzdržan, strpljiv, čist i uredno odjeven te pažljiv u govoru i kretnjama (Philipps, 1999). Jedna od najvažnijih osobina je dosljednost jer djeca samo tako spoznaju svoje granice i prilagođavaju svoje ponašanje. Djeci su potrebne odrednice, odnosno granice koje će ih usmjeravati. Odgojitelj treba biti sposoban da istovremeno bude aktivan i pasivan. Na početku djeci treba pokazati kako se radi s nekim materijalom, a kada dijete pokaže interes, odgojitelj se treba povući. Tijekom svog pasivnog ponašanja, odnosno kada se povuče i djetetu da slobodu da radi samo, on mora biti aktivan i budno paziti i opažati (Seitz i Hallwachs, 1996). On je most između djeteta i okoline, prati ga kroz različite vježbe, promatra i zapaža njegove potrebe te priprema okolinu primjerenu njegovom razvoju. Kako dijete sve više napreduje u svom razvoju, tako se odgojitelj sve više povlači. Nemoguće je odigrati ulogu Montessori odgojitelja, nju treba proživjeti i ona izvire iz nutrine osobe.

U Waldorf pedagogiji osobine odgojitelja koje imaju veliku ulogu su njegov temperament i karakter, prirodni autoritet, strpljenje, snaga njegove volje i toplina srca. Za odgoj djece puno su važnije osobnost i duhovnost odgojitelja nego bilo koji nastavni sadržaji. Područje kojem se pridaje važnost u obrazovanju Waldorf odgojitelja je samoodgoj, odnosno razvoj njihove osobnosti jer će oni imati najveći utjecaj na djecu (Seitz i Hallwachs, 1996). Zadaća odgojitelja u predškolsko doba je osigurati primjerene fizičke uvjete za razvoj djeteta. Ono vezu s okolinom ostvaruje preko uzora i oponašanjem. Steiner tvrdi kako na dijete ne utječe moraliziranje, već ono što odrasli pred njim čine (Matijević, 2001). Upravo zbog toga treba osigurati da se u djetetovoj okolini ne događa ono što dijete ne bi smjelo oponašati. Drugim riječima, odrasli trebaju činiti i živjeti tako da ih djeca mogu oponašati. Kada odgojitelj shvati odgovornost prema ulozi uzora koji dijete oponaša, u svemu što pred djetetom radi unosit će brigu, smirenost, ljubav i toplinu. U načinu na koji odgojitelj nešto čini, govori i na koji se način ponaša, sadržana je bit komunikacije s djetetom.

3.4. Prostor i materijali

Obje pedagogije veliku važnost pridaju uređenju okoline i upotrebi materijala koji pozitivno utječu na razvoj djece. Zajedničko im je to što djecu nastoje zaštititi od stresa modernog načina življenja, odnosno od prekomjernog ili pogrešnog načina korištenja tehnologije. Nasuprot tome ističu važnost prirodnog okruženja u kojem se djeca povezuju s prirodom i koriste prirodne materijale, a izbjegava se uporaba plastike. Montessori i Waldorf pedagogija dječju svakodnevicu obogaćuju umjetnošću, glazbom, plesom i dramaturgijom (Stephenson, 2017).

Maria Montessori je smatrala da okolina ima ključnu ulogu u razvoju djeteta, a treba biti primjerena njegovim potrebama i djetetu nuditi ono što mu je potrebno za tjelesni, umni, duhovni i duševni razvoj. Takvu okolinu nazvala je pripremljena okolina. Sav namještaj u prostoru dječjeg vrtića veličinom treba biti primjeren djeci tako da ga mogu lako nositi i premiješati prema vlastitim potrebama. Isto tako treba osigurati dovoljno mjesta za slobodno kretanje djece, hodanje i plesanje. Prostor je ukrašen stvarnim slikama prirodnih ljepota iz zavičaja djece, primjerenim religijskim

simbolima, slikama iz života i umjetničkim slikama (Philipps, 1999). Lijepom estetskom izgledu pridonose i biljke o kojima brinu djeca i odgojitelji zajedno, kao i o zajedničkom vrtu u kojem uzgajaju biljke. Prostor je ispunjen Montessori priborom koji je se nalazi na otvorenim policama kako bi djeci uvijek bio vidljiv i dostupan. Pribor za pojedinu vježbu uvijek se nalazi samo u jednom primjerku, koji je čist, potpun i složen u pravilnom slijedu. Tako se dijete, ako se želi baviti priborom koji već neko drugo dijete koristi, uči strpljenu i tome kako odgoditi svoju želju. Nakon korištenja nekog pribora, djeca ga trebaju vratiti na mjesto i u isto stanje u kakvom su ga našli, kako bi i druga djeca njime mogla steći potrebne vještine i znanja. Maria Montessori ističe važnost materijala i naziva ga „ključem“ koji otvara sva vrata svijeta (Seitz i Hallwachs, 1996).

Maria Montessori postavila je četiri kriterija za odabir pribora u radu s djecom. Prvi kriterij je dostupnost, kojim se djetetu želi pružiti samostalnost, ono ne ovisi o odrasloj osobi kada se želi baviti nekim predmetom. Zatim slijedi poticanje aktivne dječje djelatnosti; za vrijeme uporabe pribora dijete aktivno koristi osjetila, ruke i misli. Treći kriterij je primjerenost potrebama i sposobnostima djeteta. Dijete započinje s jednostavnim i konkretnim vježbama koje postepeno postaju sve složenije i apstraktnije i tako razvijaju znanja i vještine. Posljednji kriterij je mogućnost uočavanja pogreške u radu. Pribor je tako oblikovan da djetetu omogućava samostalno uočavanje pogrešaka i ispravljanje vlastitog rada. Na taj način djeca bez direktnog uplitanja i opominjanja od strane odraslih mogu pažljivo, samostalno i koncentrirano raditi (Philipps, 1999).

Kako bi se kod djece razvila sva područja potrebno je osigurati i potreban pribor za to (Philipps, 1999):

- Pribor za vježbe praktičnog života
- Pribor za poticanje osjetilnih sposobnosti
- Pribor za poticanje govora
- Pribor za vježbe matematike
- Pribor za kozmički odgoj

Prema uputama Rudolfa Steinera u prostoru Waldorf vrtića prevladava boja breskve, koja ga oživljava. Centralno mjesto zauzima stol za godišnja doba ili svetkovni stol. Njegovo uređenje prati ritam godine prema godišnjim dobima i blagdanima. Osim centralnog stola i ostatak prostora se ukrašava odgovarajućim dekoracijama i izražava raspoloženje određenog godišnjeg doba ili nekog blagdana (Seitz i Hallwachs, 1996). Prostor za pranje, garderoba i kuhinja razlikuju se od ostalih vrtića, a svaka Waldorf skupina ima intimni kutak u kojem se dijete samo može igrati lutkama. Kako bi se zadovoljila djetetova potreba za privatnošću i druge igre se mogu odvojiti od slobodne igre posebnim stalcima koji se mogu prekriti stolnjakom. Veliku važnost, nakon djetetove treće godine života, ima igra građenja kuće. Djeca ih grad pomoću stolova, stolica, stalaka za igračke i marama, a one simboliziraju vlastiti dom za tijelo i stanovanje (Seitz i Hallwachs, 1996).

Dijete je prije svega osjetilno biće koje oponaša sve što ga okružuje i upija utjecaje svoje okoline. Zbog toga u Waldorf predškolskim ustanovama nema mjesta tehničkim igračkama, igračkama za konstruiranje kao ni „igračkama za učenje“. Koriste se isključivo prirodni materijali koji su po svom obliku i površini izvorni koliko je to moguće. Ako dijete nešto okom vidi kao drvenu površinu, to i opipom treba odgovarati drvetu, a ne nekom umjetnom materijalu. Sve igračke trebaju biti kvalitetno izrađene od prirodnih materijala te prirodnih oblika i boja. Odgojitelji igračke izrađuju zajedno s djecom. Izrađene su tako da se na njima tek naziru karakteristike određenog lika, što kod djece razvija maštu i kreativnost tijekom igre (Katić, 2009). U Waldorf vrtićima slikovnice se rijetko upotrebljavaju, dok lutke, životinje, drvene igračke i prirodni materijali imaju svoje stalno mjesto u prostoru vrtića. Sav alat koji djeca upotrebljavaju u kuhinji, vrtu ili radionici je pravi alat. Na taj način već od najranije dobi uče vještine koje će im trebati u svakodnevnom životu, bez opasnosti mogu nožem oguliti jabuku, pilom prerezati komad drveta ili pak čekićem zakucati čavao (Seitz i Hallwachs, 1996). Zahvaljujući svojoj mašti dijete komad drveta može pretvoriti u auto, brod ili neku životinju. Zato treba izbjegavati one igračke koje su oblikovane do najsitnijih detalja jer one sputavaju razvoj njihove mašte i kreativnosti.

4. ALTERNATIVNE PEADAGOGIJE U HRVATSKOJ

Rani i predškolski odgoj u Republici Hrvatskoj sastavni je dio sustava odgoja, obrazovanja i skrbi o djeci. Alternativni predškolski programi razvijeni su u drugim zemljama svijeta koji su dovedeni u Hrvatsku. Danas se kod nas, u programe odgoja i naobrazbe djece predškolske dobi, ubrajaju Montessori, Waldorf, Reggio i Agazzi (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe Republike Hrvatske, 2008).

Najzastupljenija alternativna pedagogija u Hrvatskoj je Montessori pedagogija. O njoj je već 1912. godine u časopisu „Napredak“ pisao Ljudevit Krajačić, a kasnije i mnogi drugi (Philipps, 1999). U Hrvatskoj djeluje pet dječjih vrtića koji rade samo po načelima i pedagoškim pristupima Marie Montessori. To su dječji vrtić „Montessori“ i „Srčeko“ u Zagrebu, zatim „Montessori Dječja kuća“ i dječji vrtić „Mali cvijetak“ u Splitu te dječji vrtić „Sunčev sjaj – Nazaret“ u Đakovu. Osim njih Montessori programe provode i 24 redovita dječja vrtića, koji imaju jednu ili čak šest Montessori odgojnih skupina (Središnji državni portal, 2019). Jedan od njih je dječji vrtić „Vrbik“ u Zagrebu, koji se ističe po integraciji djece s teškoćama u razvoju. Zbog izvanrednih postignuća uključivanja djece s teškoćama u razvoju, 1995. godine dodijeljena mu je Nagrada grada Zagreba (Philipps, 1999).

Uz Montessori pedagogiju, u hrvatskom predškolskom odgoju i obrazovanju, prisutne su Waldorf i Agazzi alternativne pedagogije. Prema načelima Rudolfa Steinera djeluje pet waldorfskih dječjih vrtića koji su u privatnom vlasništvu. To su dječji vrtić „Mala Vila“ u Rijeci i Zagrebu, „Iskrica“ u Splitu, „Trnoružica“ u Vinkovcima te dječji vrtić „Neven“ u Samoboru. Waldorf programe provode još i dječji vrtići „Poletarac“ i „Pikulica“ u Zagrebu i dječji vrtić „Čakovec“ u Čakovcu. Svaki od njih ima po jednu odgojno-obrazovnu skupinu koja radi po Waldorf pedagoškim načelima (Središnji državni portal, 2019). Jedini vrtić u Hrvatskoj koji ostvaruje pedagogiju zajedništva sestara Agazzi je dječji vrtić „Zraka sunca“ u Križevcima, a otvoren je 1995. godine (Središnji državni portal, 2019).

5. ZAKLJUČAK

U posljednjih dvadeset godina alternativni predškolski programi sve su prisutniji u svijetu pa tako i u Hrvatskoj. Temelje se na istraživanju stvarnih zanimanja i postignuća djece te se približavaju željama i potrebama djece i njihovih roditelja. Na taj način roditeljima pružaju mogućnost izbora upisa u onaj program za koji smatraju da je najprimjereniji za razvoj njihova djeteta. U Hrvatskoj su to dječji vrtići koji rade prema pedagoškim načelima Marie Montessori, Rudolfa Steinera, sestara Rose i Caroline Agazzi ili prema Reggio koncepciji.

Ono što je zajedničko svim alternativnim pedagogijama jest to što je dijete u središtu i poštuje ga se kao individualno, kompetentno i kreativno biće. Uzimaju se u obzir njegove mogućnosti, doživljaji, aktivnosti, interesi, stvaralaštvo i način na koji razumijeva svijet oko sebe. Temeljno polazište svih alternativnih koncepcija je sloboda djeteta i odgojitelja. Samo ako ima slobodu istraživanja i izražavanja i ono najvažnije ako smije pogriješiti, dijete se može razviti u samostalnu, odgovornu osobu. Posebna važnost pridaje se organizaciji prostora i uporabi materijala koji pozitivno utječu na razvoj djece. Tako je Maria Montessori okolinu koja je prilagođena djetetovim potrebama nazvala primjerenom okolinom. U Reggio pedagogiji prostor se naziva „trećim odgojiteljem“ zbog ključne uloge u usvajanju znanja kod djece. Dok se u Waldorf pedagogiji potiče korištenje isključivo prirodni materijali, u Agazzi pedagogiji umijeće ručnog rada se potiče tkanjem, bušenjem, šivanjem, crtanjem, savijanjem. Svaka pedagogija za cilj ima stvaranje povoljnih uvjeta za slobodan razvoj kojim će se formirati zdrava, kulturna, intelektualna i društvena osoba.

Iako je prisutnost alternativnih programa u Hrvatskoj sve veća i dalje je premalo razvijena svijest o njihovoj kvaliteti. Najbolji pokazatelj toga jest broj odgojno-obrazovnih predškolskih ustanova koje svoj rad temelje na alternativnim koncepcijama. Međutim, pojedine karakteristike i elementi alternativnih koncepcija prisutni su u većini odgojnih skupina i u dječjim vrtićima. Začetnici i tvorci ovih pedagogija stvorili su dobre uvjete za razvoj djece, a na odgojiteljima, roditeljima i ostalim stručnim djelatnicima je da njihove teorije uistinu i ostvare.

LITERATURA

1. Batinić, S. (2017). *Montessori pedagogija – što je to i po čemu se razlikuje od klasičnog obrazovanja?* Na adresi <https://www.maminsvijet.hr/briga-o-djeci/skolarci/montessori-pedagogija-sto-je-to-njena-nacela/> (9.7.2019.)
2. Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (2008). Na adresi https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2008_06_63_2128.html (9.7.2019.)
3. Gardani, P. (2012a). Nastanak, razvitak i širenje Agazzi metode. U: M. De Beni, V. Šimović, A.L. Gasparini (Ur.), *Pedagogija zajedništva i Agazzi metoda* (str. 141-144). Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu.
4. Gardani, P. (2012b). Odgojni prijedlog Rose Agazzi. U: M. De Beni, V. Šimović, A.L. Gasparini (Ur.), *Pedagogija zajedništva i Agazzi metoda* (str. 145-152). Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu.
5. Garmaz, J., Tomašević, F. (2018). Odgajanje opažanjem: neke specifičnosti odgoja prema Montessori pedagogiji. *Služba Božja*, 58 (4), 443-464.
6. Gasparini, A. L. (2012). Cjeloviti odgoj i obrazovanje. U: M. De Beni, V. Šimović, A. L. Gasparini (Ur.), *Pedagogija zajedništva i Agazzi metoda* (str. 153-156). Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu.
7. Granić, M. (2019). *Waldorfska pedagogija – vrtići, škole i zašto ih odabrati?* Na adresi <https://www.krenizdravo.rtl.hr/mame-i-bebe/waldorfska-pedagogija-vrtici-skole-i-zasto-ih-odabrati> (15.7.2019.)
8. Katić, V. (2009). *Alternativne koncepcije predškolskog odgoja*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
9. Matijević, M. (2001). *Alternativne škole: didaktičke i pedagoške koncepcije*. Zagreb: Tipex.
10. Miljak, A. (2007). Teorijski okvir sukonstrukcije kurikuluma ranog odgoja. U: V. Previšić (Ur.), *Kurikulum: teorije, metodologija, sadržaj i struktura* (str. 177-213). Zagreb: Školska knjiga.
11. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. (2016). Na adresi <https://mzo.gov.hr/vijesti/alternativni-programi-i-vrtici/1736> (15.7.2019.)
12. Nenadić-Bilan, D. (2014). Kreativnost u Reggio pedagogiji. U: R. Bacalja, H. Ivon (Ur.), *Dijete i estetski izričaj* (str.27-37). Zadar: Sveučilište u Zadru.

13. Philipps, S. (1999). *Montessori priprema za život: odgoj neovisnosti i odgovornosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
14. Rigatti, Z. (2000). Reggio pedagogija – učenje života na krilima mašte. *Dijete, vrtić, obitelj*, 6 (21), 9-13.
15. Seitz, M., Hallwachs, U. (1996). *Montessori ili Waldorf?: knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*. Zagreb: Educa.
16. Središnji državni portal. (2019). Na adresi <https://gov.hr/print.aspx?id=1681&url=print> (10.8.2019.)
17. Steiner, R. (1995). *Pedagoška osnova i ciljevi waldorfske škole: tri pismena rada*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.
18. Steiner, R. (2002). *Antropozofija: uvod u antropozofski svjetonazor*. Zagreb: ACfM.
19. Stephenson, S. M. (2017). *Montessori and Waldorf schools*. Michael Olaf.
20. Stevanović, M. (2000). *Predškolska pedagogija – prva knjiga*. Rijeka: EDT.
21. Valentine, M. (2006). *The Reggio Emilia Approach to Early Years Education*. Learning and Teaching Scotland.
22. Valjan Vukić, V., Miočić, M. (2014). Estetski odgoj u waldorfskoj pedagogiji. U: R. Bacalja, H. Ivon (Ur.), *Dijete i estetski izričaj* (str. 37-49). Zadar: Sveučilište u Zadru.
23. Zrilić, S. (2014). Dječje umjetničko (su)djelovanje u Agazzi vrtiću. U: R. Bacalja, H. Ivon (Ur.), *Dijete i estetski izričaj* (str. 19-27). Zadar: Sveučilište u Zadru.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA

Ja, Nika Bertović, (O-18/16), svojim potpisom potvrđujem da sam samostalno napisala završni rad pod naslovom *Alternativne pedagogije u predškolskim ustanovama*, a pod stručnim vodstvom mentora prof.dr.sc. Siniše Opića i sumentorice Tihane Kokanović, mag.praesc.educ., te da sam njegov autor.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi i primjereno navedeni u popisu literature.

Petrijna, rujna 2019.

Nika Bertović